

Twentse Post

MAANDBLAD VOOR CULTUUR EN GESCHIEDENIS

BEELDENE KUNST, STREEKTAAL, NAAM- EN VOLKSKUNDE

nr. 7

JULI 1972

11^e jrg.

DE OPGRAVINGEN TE DENEKAMP (afl. II)

HET TERREIN GENAAMD 'DE BORCHERT' TE DENEKAMP, waar de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek in de afgelopen maanden een Germaanse nederzetting uit de Romeinse IJzertijd heeft blootgelegd, blijkt bij het begin onzer jaartelling uit bosgrond te hebben bestaan.

Toen de mens zich hier vestigde omtrent het jaar van Christus' geboorte, werden de bomen op 'de Borchert' gekapt voor de huizenbouw. Daarbij kwam de ondergrond, bestaande uit dekzandruggetjes met venige depressies, braak te liggen.

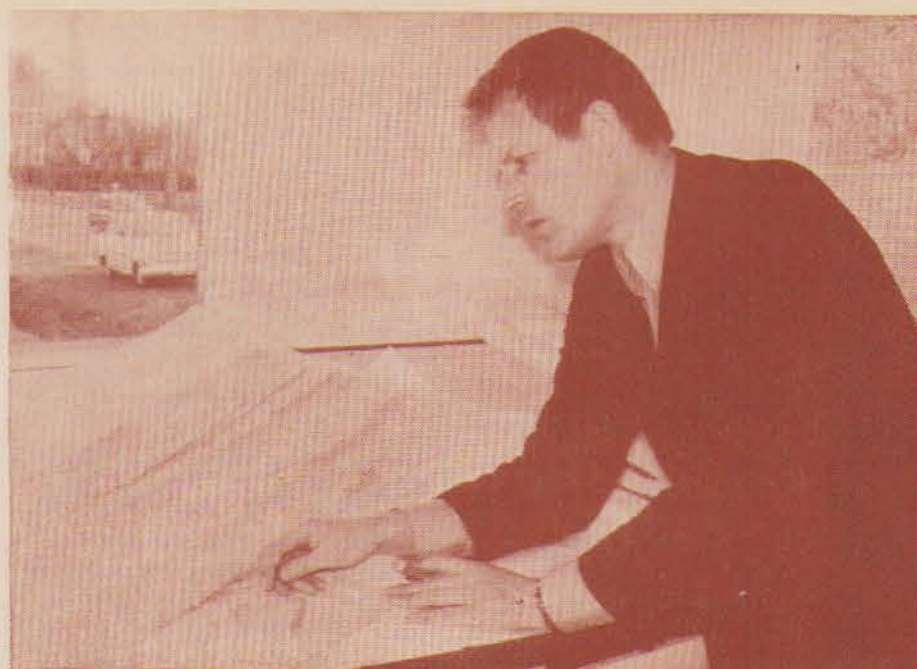
Onder invloed van de ontbossing is het braakliggende zand ten tijde van de nederzetting gaan stuwen. Omtrent 200 jaar na Chr. blijkt het hele terrein dichtgestoven. Het grondoppervlak, dat zich hier tussen 200 en 1300 na Chr. heeft gevormd, alsmede de hoger gelegen kultuurlagen vertonen dan ook niet meer de golvingen van het oorspronkelijke terrein, maar lopen horizontaal.

Deze en andere feiten kunnen de onderzoekers vaststellen aan de hand van de natuurlijke verkleuringen in de verschillende grondvlakken. Stukken van boomstammen, aangetroffen op anderhalve meter diepte en door het veen geconserveerd, getuigen van de ontbossing die hier 2000 jaar geleden plaats vond.

DE BELANGSTELLING VAN DE ONDERZOEKERS TE DENEKAMP gaat uit naar het oorspronkelijk golvende kultuuroppervlak van 'de Borchert'. Op dit oppervlak woonden en werkten de vrije Germanen van de nederzetting uit de Romeinse IJzertijd. In deze kultuurlaag zetten zij de palen overeind voor hun houten huizen. In deze bodem ook werd door hen de ploeg gestoken om het land te kunnen bezaaien.

Alle golvingen van het terrein, die zichtbaar worden in de zijwanden van de diepe putten, brengt men nauwkeurig in kaart. Op de foto hiernaast wijst de wetenschappelijk leider van de opgraving, drs. A. D. Verlinde, de plaats aan, waar 2000 jaar geleden een geul of moddersloot door het bos liep. In deze geul vond men een IJzertijdscherf, die — in tegenstelling tot een tweetal op dit terrein gevonden urnen met crematieresten uit 1000 tot 500 jaar vóór Chr. — wel te maken zal hebben met de nederzetting uit het begin van onze jaartelling.

Voor een leek zijn dergelijke vondsten nauwelijks van betekenis. In de ogen van een archeoloog betekenen zij echter evenzovele schakels in de geschiedenis van de praehistorische mens en zijn omgeving. Een geschiedenis over lang vervlogen menselijk leven op aarde, die ons als leden van de menselijke soort niet onverschillig kan zijn.

WANNEER DE OPGRAVINGEN TE DENEKAMP ZIJN AFGEROND, zullen binnen het bestemmingsplan 'de Borchert' op dit terrein woningen worden gebouwd.

Om deze woningbouw zo weinig mogelijk te vertragen, heeft de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek de eerste putten aangelegd op de plaatsen, waar straks de sleuven moeten worden gegraven voor het bouwrijp maken van de grond. Men loopt derhalve vooruit op de bouwplannen en legt dus niemand iets in de weg.

Daar de onderzoekers voorts de verschijnselen van de verschillende grondvlakken nauwkeurig vastleggen om de natuurlijke verkleuringen te kunnen combineren met de verstoringen door dieren, planten en mensen, verschaffen zij aan degenen, die straks de woningbouw op 'de Borchert' moeten uitvoeren, waardevolle gegevens over de bodemgesteldheid. Zij hebben kosteloos de tegenvallers opgespoord (de humeuze lagen en veendepressies), waarmee de uitvoerders van het bestemmingsplan 'de Borchert' reeds tijdig rekening kunnen houden en hun voordeel kunnen doen.

Omdat het terrein bestemd is voor de woningbouw, stond de Rijksdienst Oudheidkundig Bodemonderzoek voor de keus, het projekt te laten schieten ofwel zeer snel met de opgravingen te beginnen. Gelukkig koos men voor het laatste. ◊

OPGRAVINGEN DENEKAMP II.

DE BORCHERT

Een nederzetting beslaat altijd een groter terrein dan bijvoorbeeld een grafheuvel. Omvangrijke opgravingen zoals te Denekamp zijn sedert de laatste tien jaar realiseerbaar door financiële en technische mogelijkheden.

Het geld komt grotendeels uit Rijk's schatkist en tendele uit de provincie-kas. En het is geen weggegooid geld. Een groot opsporingsproject zoals te Denekamp levert zoveel nieuwe gegevens op, dat het de moeite van het vele werk ruimschoots loont. Bovenal verkrijgen we meer inzicht in de vraag, hoe de mens in vroegere tijden leefde.

Een enkel huisplattegrondje geeft uiteraard niet zoveel informatie als de plattegrond van een nederzetting. De kolonie van vrije Germanen op 'de Borchert' te Denekamp liet tot nog toe een negental fragmenten van huisplattegronden achter, daterend uit de eerste eeuwen van onze jaartelling.

In genoemde periode is het betreffende terrein tengevolge van ontbossing van jaar tot jaar dichtgestoven. De hinder die men ondervond van het stuifzand, is mogelijk de reden geweest dat de nederzetting werd verlaten.

Vanaf 200 tot 1300 na Chr. ging de natuur hier ongestoord haar gang. Omstreeks de 14de eeuw is men op 'de Borchert' met de beakkering begonnen. Daartoe werden op het terrein plaggen uit het Dinkeldal en mest uit de potstal opgebracht; [in het vorige nummer — blz. 21 — spraken wij van heideplaggen, doch een landbouwkundig onderzoek dat toevallig aan de opgravingen te Denekamp vooraf is gegaan, toonde de herkomst uit 't Dinkeldal aan.] Toen vervolgens de plaggenbemesting werd vervangen door bemesting met kunstoffen, vormde zich het huidige — door een recente ruilverkaveling verstoorde — landbouwvlak.

LANDBOUW-TECHNIEK

Het feit dat onze huidige beschaving in technisch opzicht hoger is ontwikkeld, wil niet zeggen dat de Germanen op *de Borchert* domme boeren waren. Zij beheersten reeds verschillende technieken die als basis hebben gediend voor latere ontwikkelingen. Weliswaar kan men stel-

len dat het ontbossen van hun woongebied geen verstandige zaak was, maar de 20-eeuwse mens springt nog minder verantwoord met het woonmilieu om. De Germanen op *de Borchert* blijken voorts nog wel wat moeite te hebben gehad met het gewicht van 't zadeldak op hun boerderij, hetgeen valt af te leiden uit het feit dat hun huizen tendele vier schepen hadden oftewel vijf palen-rijen (twee voor de buitenwanden, twee voor het zgn. 'veerkaante werk' en tenslotte één rij nokpalen midden op de deel ter ondersteuning van de overkapping). In andere opzichten waren deze boeren, die — volgens een voorlopige schatting van de archeoloog drs. A. D. Verlinde — gedurende het ruim honderdjarige bestaan van de nederzetting twee familiegroepen vormden van in totaal (8 x 30 =) 240 personen, voor hun tijd toch weer vrij vooruitstrevend. Zo bijvoorbeeld beschikten zij reeds over een ploeg.

Al vanaf 3000 vóór Chr. beoefende de praehistorische mens de akkerbouw. Aanvankelijk bediende hij zich daarbij van een zgn. eergetouw, een stevige stok met een punt waaromheen in latere tijd een versterking van ijzer. Met behulp van een trekhout werd dit primitieve landbouwwerktuig door de aardoppervlakte getrokken om de grond los te woelen. In feite kraste men de bodem open.

De Germanen te Denekamp moesten een méér ontwikkeld landbouwwerktuig tot hun beschikking hebben gehad, waarmee men het aardoppervlak geheel of ten dele kon oplichten.

PRAEHISTORIE

De heer Verlinde voornoemd, die met de wetenschappelijke leiding van de opgravingen te Denekamp is belast, wijst ons er op dat de gevonden grondbewerkings-sporen — in tegenstelling tot hetgeen wij in ons vorige nummer schreven — niet zijn ontstaan doordat stuifzand in de daaronder gelegen veenachtige bodem werd ingekrast, maar doordat ploegsneden in de veenachtige bodem met stuifzand zijn dichtgestoven. Bijgevolg zijn het niet de stuifzand-strepen, die op regelmatige afstanden in de zijwanden van enkele werkputten werden aangetroffen, maar de daartussen gelegen veenachtige zoden welke getuigenis afleggen van de technische mogelijkheden waarover men beschikte. En deze zoden vertellen dat de Germanen op 'de Borchert' het zogenaamde eergetouw al hadden ingewisseld voor de ploeg. Niet duidelijk is tot nog toe of het hier reeds een keerploeg betreft, die het grondoppervlak na het oplichten voorts kon omkeren.

Evenmin is momenteel duidelijk hoe het patroon van hun akkers er uit zag. Tot nog toe vond men twee kleine plots met akkersporen, die eventueel onderdelen kunnen zijn van een zogenaamd *Celtic field*: een stelsel van rechthoekige akkertjes van 30 x 30 m., pal aan elkaar gelegen maar gescheiden door walletjes. Daar de op een bult gelegen nederzetting te Denekamp in totaal een op-

pervlakte besloeg van vijf ha., waarvan thans ca. anderhalf tot twee ha. wordt onderzocht, is het niet zeker of zal kunnen worden vastgesteld dat het hier inderdaad om raatakkers gaat.

Zij hier nog vermeld dat de Germanen op 'de Borchert' hun graan opsloegen in vierpalige graanspiekers, waarvan de vloeren vermoedelijk boven het loopvlak hebben gelegen, hetgeen ter afwering van vocht en ongedierte niet overbodig was. Uit de paalsporen in de grond heeft men inmiddels reeds vier graanspiekers kunnen bepalen. In het mijngebied van Asturië (Spanje) zijn soortgelijke 4 tot 6-palige graanspiekers thans nog in gebruik.

SPIN- EN WEEFTECHNIEK

Ook de vrouwen en dochters van de Germanen op 'de Borchert' moeten hun taken op kundige wijze hebben verricht. Zo vereist het hanteren van een spinklosje, waarvan hier inmiddels tien ex. zijn gevonden, een bepaalde vaardigheid die niet onderdoet voor de bekwaamheid waarmee de hedendaagse huisvrouw haar taak vervult.

Bij het vervaardigen van 'n draad uit wol of vlas, welk materiaal men — op een stok gestoken — onder de linker arm droeg, werd met de hand het eerste begin gemaakt door een plukje uit de massa te trekken en ineem te draaien. Deze begindraad werd vervolgens met een lus om de bovenzijde van een spindel (een kleine, veelal uit been vervaardigde spil) geslagen en vervolgens aan de onderzijde daarvan met een spinklosje vastgezet. Door dit spinklosje nu met de hand 'n snel draaiende beweging te geven zoals bij een tol, draaide zich ook de overige wol of de rest van het vlas tot een draad ineem. Werd deze draad te lang, zodat de spindel met het spinklosje de grond bereikte, dan wikkelde men de draad om de spindel of spil, legde hem aan de bovenzijde daarvan opnieuw vast met een lus en dreef met de hand wederom het spinklosje aan. Daarbij vormde het spinklosje, gebakken van klei of uit ander materiaal vervaardigd, de zware massa die, éénmaal in een draaibeweging gebracht, vrij lang haar snelheid behield. Door dit handwerk staande te verrichten, behoeft de gesponnen draad minder vaak te worden opgewikkeld. (Bij de Eskimo's is deze wijze van spinnen nog in gebruik).

Behalve spinklosjes vond men op 'de Borchert' ook weefgewichten, waarvan het aantal inmiddels is gegroeid tot circa 25 stuks. Men trof ze soms in grote getale bijeen, hetgeen begrijpelijk is, want zij dienden om de lengtedraden te verzwaren waar tussendoor men het inslaggaren vlocht. Voor het weven van een betrekkelijk klein stuk waren derhalve al vele weefgewichten nodig.

ARCHEOLOGISCHE VELDTECHNIEK

Tot voor kort wisten we bijna niets over de Romeinse IJzertijd in Twente, maar nu kennen we al 3 nederzettingen uit deze periode, te weten: 1 bij De Lutte, 1 bij Noord-Deurningen en 1 bij Denekamp, alle drie bij de Dinkel.

...crematie-vondst...

De twee eerstgenoemde nederzettingen zijn niet opgegraven, maar aan de hand van schervenvondsten gelokaliseerd. De nederzetting te Denekamp werd opgegraven omdat dit monument door een bouwplan werd bedreigd.

De technische leiding van de opgravingen te Denekamp is toevertrouwd aan de archeologisch veldtechnicus Herman ter Schegget (* 1944, Zutfen), die zijn opleiding ontving aan de bosbouw- en cultuurtechnische school te Arnhem. Hij dirigeert het personeel en de dragline. Hij bepaalt waar-en-hoe de werkkuilen het beste kunnen worden gegraven, hoe diep men moet gaan, welke lagen moeten worden verwijderd en hoe dik deze moeten worden afgeschaafd. Hij ook tekent de grondsporen en vervaardigt de veldtekeningen (schaal 1:50), de overzichtstekeningen (1:100) en detailtekeningen (1:20 of 1:10). Het welslagen van 'n omvangrijk opgravings-project als dat te Denekamp hangt voor een belangrijk deel af van de goede samenwerking tussen archeoloog en veldtechnicus en de deskundigheid van beide.

Vol vertrouwen zien we de eindresultaten tegemoet.

ERRATA: In plaats van 'weefgewichten' (blz. 23 van het vorige nummer) leze men 'weefgewichten'. Voorts leze men i.p.v. 'stuwen' (blz. 25 van dit nr.) 'stuiven'.

Profiel van een geul, die door de nederzetting liep. [De hierin gevonden IJzertijdscherf — zie blz. 25 — blijkt bij navraag ouder dan de nederzetting. Alle opvullingslagen van de geul bevatten wel scherven uit de Rom. IJzert.]

